

Ustymenko V. V. Historical aspect of the formation of the legal framework of prosecutors advanced training in the Ukrainian SSR. The article deals with research of historical aspect of formation of a legal basis of system of professional development of shots of bodies of prosecutor's office of the Ukrainian SSR.

The process of establishing legal framework of training prosecutors and investigators match and depends on the development and regulatory support of the prosecution as a single centralized system and professional development in all spheres of the economy of the Soviet state. Regarding the nature of the construction and development of the Soviet state, the formation of new legislation, government, shows that proper attention is paid to establishing a legal framework for the system skills development only after 1947. During the formation of a unified legal framework for the training of prosecutors and investigators prosecutors there was the process of increasing educational and job characteristics of the quality of the prosecution.

Keywords: *historical aspect of training of prosecutors in establishing a legal foundation training of prosecutors, legal forms of training prosecutors and investigators.*

Надійшла до редакції 09.10.2013

Чудний О. В.
здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.95

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто особливості правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні. Звернуто увагу на необхідність контролю за діяльністю нотаріусів, а також кадрового забезпечення нотаріальної діяльності. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства України про нотаріат у сфері підготовки кадрів та форм правового регулювання приватної нотаріальної діяльності.

Ключові слова: *нотаріат, нотаріальна діяльність, правове регулювання.*

Постановка проблеми. Нотаріат являє собою необхідну складову частину правової системи будь-якої держави, що має розвинену економіку і базується на принципах правової держави та визнання громадянського суспільства. У такій державі функції, які виконуються нотаріусами, об'єктивно необхідні й затребувані, оскільки забезпечення та захист законних прав і свобод людини і громадянина є завданням не лише державних органів і посадових осіб, але й всіх інститутів суспільства і держави. Метою нотаріальної діяльності є захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, шляхом вчинення нотаріусами передбачених законодавчими актами нотаріальних дій від імені України [1].

Саме тому на сучасному етапі проведення в Україні правової реформи визначено необхідність переосмислення ролі та місця нотаріату у правовій системі України як ефективного засобу захисту людини.

Актуальність теми дослідження зумовлена прагненням України від перших років незалежності рухатися шляхом побудови правової держави та створити якісно нове суспільство, в якому мають забезпечуватися пріо-

ритети загальнолюдських цінностей. Ключовими кроками на цьому шляху, які, безумовно, сприяли її визнанню іншими державами світу, стали прийняття Конституції України, вступ України до Ради Європи, проведення адміністративної реформи та підготовка до проведення адміністративно-територіальної реформи. При цьому держава та її інституції й далі наполегливо шукають свій шлях забезпечення неухильного дотримання прав людини і верховенства права [2].

Саме тому правова держава, законодавчо закріплюючи права і свободи за тими чи іншими суб'єктами права, має забезпечити відповідні юридичні гарантії належної їх реалізації, охорони та захисту. В ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [3].

За допомогою інституту нотаріату держава приймає превентивні заходи, що забезпечують юридичну безпеку в суспільстві, що, у свою чергу, є одним із головних завдань держави і показником її спроможності.

Прийнятий у 1993 році Закон України «Про нотаріат» змінив існуючу до цього часу організаційну структуру побудови нотаріату в Україні. Це поклало початок нотаріальній реформі, метою якої було утворення нотаріату, який значною мірою відповідав змінам в економічному, політичному, правовому, соціальному житті країни.

У правовому житті суспільства з'явився новий суб'єкт – приватно практикуючий нотаріус, котрий за юридичним характером і сутністю своєї діяльності нічим не відрізняється від діяльності державного нотаріуса. Так, відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України «Про нотаріат», документи, що оформлюються державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу [4].

Разом із тим, аналізуючи сутність нотаріальної діяльності як правової форми, її юридично-владного характеру, завдань і функцій нотаріату, можна дійти висновку, що нотаріат не може бути приватним. Термін «приватний» стосується не нотаріату, а організаційних форм діяльності нотаріуса.

Внесення змін до Закону України «Про нотаріат» було зумовлено необхідністю вирішення широкого загалу теоретичних і практичних проблем діяльності нотаріату України на основі досягнень міжнародного досвіду і з врахуванням змін у національному законодавстві.

Зміни, що були внесені до Закону України «Про нотаріат», на жаль, не вирішили всіх проблем діяльності нотаріату. Тому й досі нотаріат є одним з об'єктів пильної уваги з боку суспільства. На сторінках юридичних видань доволі часто зустрічаються публікації, про значення нотаріальної діяльності, про шляхи його вдосконалення, про те, що можливості нотаріату не застосовуються повною мірою. З прийняттям змін до законодавства України про нотаріат не припинилися дискусії про перспективу подальшого існування нотаріату. Багато авторів доходять висновку, що наявність приватно практикуючих нотаріусів, а також нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, викликає деяке протиріччя в існуючій системі нотаріату, що, у свою чергу, впливає на якість обслуговування населення та організацію публічної нотаріальної діяльності [4].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні зокрема приділяють увагу у своїх публікаціях як практичні працівники (В. Черниш, Л. Павлова, Ю. Козьяков, Н. Круковес, А. Єрух, М. Дякович, В. Марченко та ін.), так і науковці, які займаються дослідженнями проблем нотаріату та нотаріальної діяльності (серед вітчизняних науковців – С. Фурса, Є. Фурса, В. Баранкова, В. Комаров, Л. Падзієвська, С. Пасічник, серед російських – Г. Романовський, О. Романовська, Ю. Філімонов, Г. Черемних, В. Аргунов, В. Ярков та ін.).

Практика нотаріальної діяльності засвідчила штучність поділу нотаріату на державних нотаріусів та приватних, виявила соціальні, економічні та юридичні непорозуміння у правовому регулюванні діяльності приватних нотаріусів, особливо на підзаконному рівні, що призвело до суттєвих проблем у роботі приватних нотаріусів, зростання скарг громадян, створення криміногенних ситуацій та інших негативних явищ. Нагальними питаннями, що потребують вирішення, залишаються завершення процесу реформування нотаріату в Україні в межах континентального права і запровадження єдиного нотаріату відповідно до нових правових, економічних, соціальних і політичних умов [5].

Закон декларує єдність завдань, принципів, змісту і порядку здійснення нотаріальних дій, виконуваних приватно практикуючими нотаріусами і нотаріусами, що працюють у державних нотаріальних конторах. Вчинення нотаріальних дій – це особливий вид діяльності, яка є правозастосовчою, юрисдикційною за своїм характером, незалежно від її суб'єктивного складу. Тому поділ нотаріусів на державних та приватних зумовлений не характером їх обов'язків, а особливостями внутрішньої організації і фінансового забезпечення нотаріальної діяльності. Слід звернути увагу на те, що державні нотаріуси в Україні, не знаючи, що їх чекає у майбутньому, розгублені і шукають шляхи захисту власних інтересів, виконуючи покладені на них обов'язки без «зайвого» натхнення. Мабуть для них питання щодо припинення існування державного нотаріату є вирішеним. Вони очікують прийняття нового закону «Про нотаріат» [6, с. 66].

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні елементи, що визначають правову природу нотаріату. Перш за все, характеризуючи сучасний нотаріат, слід зазначити, що він має унікальну дуалістичну природу, функціонуючи на межі публічних і приватних інтересів, а тому є сполучною ланкою між державою і громадянським суспільством. З одного боку, нотаріус – це особа, уповноважена державою на виконання державної функції із захисту прав і свобод громадян, діє від імені держави, з іншого – представник вільної професії, і діє у ролі незалежного юридичного консультанта сторін.

Принцип публічності нотаріальної діяльності є основоположним при характеристиці юридичної природи нотаріату.

Також необхідно з'ясувати, чи слід на цій підставі вважати нотаріат державним органом. Відповідно до ст. 6 Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Нотаріат не входить структурно до жодної з названих гілок влади і не

є організаційно державним органом. Тим не менш все більш широке визнання в науці теорії держави і права та практиці державного будівництва отримує думка, згідно з якою в окремих виняткових випадках недержавні структури і представники мають право за спеціальним дорученням держави здійснювати деякі функції держави. Таким чином, нотаріат представляє собою недержавний інститут, якому відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» делеговані окремі повноваження держави за посвідченням прав, а також фактів, що мають юридичне значення з метою виконання однієї з найважливіших державних функцій – захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Іншими словами, нотаріат наділений повноваженнями державно-владного характеру і своєю діяльністю реалізує публічну владу держави. Приватний нотаріус, як і державний, здійснює свою діяльність від імені держави, яка делегує йому певну частину прав та обов'язків, але наприклад, В. В. Комаров зазначає, що недоліком чинного нотаріального законодавства слід вважати відсутність у нього вказівки на те, що нотаріус уповноважений вчиняти нотаріальні дії державою. Це уточнення сприяло би більш правильній регламентації вступу на посаду приватного практикуючого нотаріуса [7, с. 36], тому що приватні нотаріуси не перебувають у штаті державного органу і організують свою діяльність самостійно.

Що стосується питання визначення правового статусу приватного нотаріуса, то тут виникають складнощі з його визначенням, особливо коли мова заходить про те, чи є приватний нотаріус посадовою особою, носієм державної влади. В. В. Комаров зазначає, що свої повноваження нотаріус реалізує від імені держави, що відбивається в його статусі як посадової особи незалежно від форми організації діяльності [7, с. 57]. Згідно з п. 5 р. 11 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» в редакції від 15.08.2012 року зазначено, що державні нотаріуси в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців відповідних категорій, стаж роботи державних нотаріусів у державних нотаріальних конторах зараховується до стажу державної служби [10].

Таким чином, розглянувши деякі питання організації та діяльності нотаріальних органів, вважаємо, що нотаріат можна визначити як інститут громадянського суспільства, що представляє собою самоврядне професійне співтовариство нотаріусів, наділених владними повноваженнями, які здійснюють від імені України публічну діяльність по реалізації функції держави щодо захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і суспільства в цілому шляхом вчинення нотаріальних дій на принципах професіоналізму, неупередженості та незалежності. Визначальна тенденція у розвитку нотаріату в Україні повинна виражатися у поступовому русі до єдиного нотаріату, що діє у формі вільної професії – латинського нотаріату.

Для того щоб здійснювати нотаріальну діяльність на професійній основі, суб'єкт такої діяльності повинен відповідати певним вимогам, які визначають його компетентність і кваліфікованість. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат», нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має

стаж роботи у сфері права не менше шести років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менше трьох років, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду. Крім того, нотаріус не може займатися підприємницькою або адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або на службі в органах місцевого самоврядування, а також виконувати іншу оплачувану роботу тощо. У вільний від роботи час нотаріус може займатися викладацькою, науковою і творчою діяльністю. Згідно зі ст. 13 Закону України «Про нотаріат», помічником нотаріуса може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи у сфері права не менш трьох років, володіє державною мовою.

Від сучасного нотаріуса, як втім і від будь-якого юриста, окрім правової компетенції та широкого кругозору, потрібна відповідність його особистих якостей високим етичним вимогам. Для юриста вимоги моральності мають особливе значення. Чесність, непідкупність, неупередженість, об'єктивність – це ті якості, якими повинен володіти будь-який нотаріус. Наведене свідчить, що до нотаріуса ставляться досить високі вимоги і як до професійного юриста, і як до людини з точки зору його особистих якостей. Такий підхід є характерним для юридичних професій, представники яких виконують публічно-правові функції незалежно від того, належать вони до посадових осіб держави чи до осіб вільної юридичної професії. Дуже важливо, щоб органи юстиції на місцях враховували ці обставини при організації стажування, підборі кадрів, а питання правового характеру було би в полі зору кваліфікаційної комісії при прийнятті іспитів у осіб, що пройшли стажування. Сказане про етичні вимоги, яким повинен відповідати нотаріус, цілком і повністю стосується і державного, і приватного нотаріуса. Нотаріат потребує високоосвічених і бездоганних в етичному відношенні працівників. Тому питанням підготовки і вихованню кадрів нотаріату повинно приділятися максимум уваги. Успішне вирішення цієї проблеми багато в чому сприятиме підвищенню авторитету нотаріату. Переліком напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 року № 787 визначено напрямки підготовки «Право» (спеціальності «Правознавство», «Правоохоронна діяльність») [8]. Таким чином, нотаріус або помічник нотаріуса повинен мати повну вищу юридичну освіту. За змістом робота у сфері права передбачає розробку або застосування норм права; має систематичний характер, це період роботи в органах державної влади (в тому числі в судах, органах юстиції і прокуратурі), нотаріату, адвокатури, місцевого самоврядування, у профспілкових та інших громадських організаціях будь-якої форми власності. Стаж роботи у сфері права визначається на підставі записів у трудовій книжці; до нього зараховується робота на посадах з реалізацією повноважень, пов'язаних із право-

охоронними, правовиконавчими, правоустановчими функціями [1].

Керівником стажування може бути державний нотаріус, який має стаж роботи не менше 10 років, до якого не застосовувалися дисциплінарні стягнення, а також приватний нотаріус за його письмовою згодою на проведення стажування, який також має стаж роботи не менше 10 років, робота якого не зупинялася за допущені порушення законодавства [9].

Коли мова йде про керівника стажування, виникають питання: якщо протягом року з дня накладання дисциплінарного стягнення на нотаріуса його не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то чи буде вважатися таким, що він не мав дисциплінарного стягнення? Застосоване дисциплінарне стягнення позбавляє нотаріуса права бути керівником стажування, і якщо до нотаріуса застосовуються норми Кодексу законів про працю, то чому не застосувати й інші норми про погашення дисциплінарного стягнення через рік [11].

У червні 2009 року в м. Києві пройшов перший Всеукраїнський з'їзд нотаріусів України, який прийняв звернення до Міністерства юстиції України щодо подальшого реформування нотаріальної діяльності, а саме: з метою уникнення колізії норм права, що регулюють нотаріальну діяльність після прийняття змін до Закону України «Про нотаріат», необхідно внести зміни до нормативних документів Міністерства юстиції з питань регулювання нотаріальної діяльності, а також надання доступу нотаріусам (як користувачам) до: Електронного реєстру паспортів; Реєстру земель; Реєстру прав власності; на нерухоме майно; Державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців; Державного реєстру актів цивільного стану громадян, що дозволить значно скоротити витрати, що впливають на вартість нотаріальних послуг та усуне колізії нормативних документів щодо збереження нотаріальної таємниці. Найбільш ефективним завершенням нотаріальної реформи, на нашу думку, могло би стати прийняття Закону «Про організаційні засади діяльності нотаріату України», в якому треба закріпити основні поняття нотаріальної діяльності, завдання нотаріату, більш чіткі гарантії нотаріальної діяльності і позначити систему доступу до професії, рамки дисциплінарної та адміністративної відповідальності, а також визначити статус і компетенцію регіональної і центральної нотаріальної палати, а також прийняття нотаріально-процесуального кодексу України» [12].

Висновки. Таким чином, питання допуску до професії і позбавлення права на зайняття нотаріальною діяльністю повинні вирішуватися не державними органами, а самими нотаріусами, тому в Законі України «Про нотаріат» доцільно передбачити положення про створення кваліфікаційних комісій нотаріату не при Головних управліннях юстиції, а при регіональних нотаріальних палатах, при цьому до їх складу повинні входити представники Головного управління юстиції; це стосується й Вищої кваліфікаційної комісії.

Доцільно також визначити в якості форм правового регулювання приватної нотаріальної діяльності встановлення єдиного порядку допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення нотаріальної діяльності, порядку вчинення нотаріальних дій, визначення суб'єктів, які вчиняють нотаріальні і прирівняні до них дії, визначення органів, які здійснюють контроль за організацією нотаріату

України та за виконанням правил нотаріального діловодства, встановлення організаційно-правових форм такого контролю, встановлення мінімальних розмірів оплати за вчинення нотаріальних дій.

Бібліографічні посилання

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10svgdnu.pdf>
2. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Федорова К. І. – К., 2008.
3. Конституція України. – Х., 2010.
4. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. // ВВР України. – 1993. – № 39. – Ст. 384.
5. Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. І. Федорова. – К., 2008.
6. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. – К., 2001.
7. Нотаріат в Україні : підручник / за ред. В. В. Комарова. – К., 2006.
8. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста та магістра : постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 787.
9. Порядок проходження стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса та підготовки стажиста до нотаріальної діяльності : наказ Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1094/5 (редакція від 30.03.2012).
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/614-17/page2>.
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yurradnik.com.ua/news.php?action=arc&news=803>.

Чудный А. В. Некоторые особенности правового регулирования нотариальной деятельности в Украине. Рассмотрены особенности правового регулирования нотариальной деятельности в Украине. Обращено внимание на необходимость контроля за деятельностью нотариусов, а также кадрового обеспечения нотариальной деятельности. Предложены изменения к действующему законодательству Украины о нотариате в сфере подготовки кадров и форм регулирования частной нотариальной деятельности.

Ключевые слова: *нотариат, нотариальная деятельность, правовое регулирование.*

Chudnyy A. V. Some peculiarities of legal regulation of notarial activities in Ukraine. Peculiarities of legal regulation of the notarial activities in Ukraine are considered. Attention is paid to the need to monitor the activities of notaries, as well as staffing of notarial activity. Proposed changes to the current legislation of Ukraine on notaries in training and Regulatory hour tnoy notarial activities.

Analyzing the nature of notarial activities as a legal form of legally imperious nature, objectives and functions of notaries, the author concluded that notaries can not be private. The term "private" is not the notary, but organizational forms of the notary.

The practice of notarial activity showed artificial division of notaries into public and private ones, has identified social, economic and legal confusion in the legal regulation of private notaries, especially on statutory level, leading to significant problems in the private notaries, an increase in complaints, creating criminogenic situations and other negative phenomena.

The issue of access to the profession and the deprivation of the right to engage in notarial activities should be decided not by the state but by the notaries, so the Law of Ukraine "On Notary" should include provisions for the establishment of qualification commissions notaries not at the main departments of justice, but at the regional chambers of Notaries at that their composition should include representatives of the Main Department of Justice; this applies to the High Qualifications Commission.

Keywords: *notaries, notary services, legal regulation.*

Надійшла до редакції 25.09.2013